

Randolph L. Braham
Magyar, német és zsidó számítások
és elszámítások
a holokauszt utolsó szakaszában

Köztudott, hogy a magyar zsidóság megsemmisítése a holokauszt történetének egyik legellentmondásosabb fejezete. Elméleti alapon, a holokauszt eme fejezetének nem lett volna szabad megszületnie. Mire a magyar zsidóság 1944-ben a „végső megoldással” szembesülni kényszerült, a világ vezetői, közöttük Magyarország nemzeti és zsidó vezetői, Auschwitznak már teljes mértékben tudatában voltak. Az új csodafegyverrel kapcsolatos náci propaganda-hadjárat ellenére, mindenki meg volt győződve róla, hogy a Harmadik Birodalom a háborút el fogja veszíteni. Olaszország 1943 nyarán kilépett a tengelyhatalmak szövetségéből; a Vörös Hadsereg – miután a Szovjetunióknak már majdnem az egész területét felszabadította – a román határ közelében járt; és a nyugati szövetséges hatalmak terv szerint haladtak előre Európa felszabadításában. A náciak közül is sokan tudták, hogy a háború elveszett. A *Götterdämmerung* közeledtével azonban még kísérletet tettek rá, hogy legalább a zsidók ellen párhuzamosan vívott háborúban győzelmet arassanak.

A hagyományos háborúval ellentétben, ebben a konfliktusban a náciak minden szempontból előnyös helyzetben voltak: rettenthetetlen katonai hatalommal rendelkeztek, amely bizonyos időszakban majdnem egész Európát uralta; a keresztény lakosság magáévá tette a fajgyűlöletet és az antiszemitizmus gonoszságát; a megszállott országok kormányai boldogan kollaborál-

tak; és önkéntesek álltak készenlétben, hogy a gyilkos hadműveleteket végrehajtsák. A zsidóság java része alapvetően tehetetlen volt, és védtelenül kiszolgáltatott: megbélyegezték, elszigetelték, javaitól megfosztották, összezsúfolták, és kivégző- illetve munkatáborokba deportálták. Mindezt keresztény szomszédjaik többnyire közönnyel szemlélték; sokakat a kapzsiság vezényelt, alig várták, hogy megkaparinthassák a zsidók vagyonát; mások, politikai, ideológiai meggyőződésből, aktívan kivették részüket a zsidóüldözésből. Csak nagyon kevesen merészeltek a védelmükre kelni.

A második világháború első négy és fél esztendeje alatt a magyar zsidók viszonylag biztonságban érezték magukat. Általában nem is volt róla tudomásuk, hogy hitsorsosaikkal külföldön mi történik. Miközben ebben az időszakban a magyarországi áldozatok száma megközelítette a 60.000-et – 42.000-en munkaszolgálatban haltak meg, közel 18.000 embert Kamenyec-Podolszkij közelében gyilkoltak meg (1941 nyarán), és mintegy ezren estek áldozatul az újvidéki vérengzésben (1942. január–február) –, a magyarországi zsidók túlnyomó többsége továbbra is azzal áltatta magát, hogy ha sokkal rosszabb anyagi körülmények között is, de túlélik a háborút. Magyarország – érveltek – végtére is tagja a tengelyhatalmak szövetségének; ami az antiszemita Lengyelországban és Európa többi, náci uralom alatt lévő országában megtörténhet, az semmiképpen sem fordulhat elő a civilizált és lovagias Magyarországon; a magyarok soha nem fogják elfelejteni, milyen hatalmas áldozatokat hoztak zsidó hitű polgártársaik a nemzet politikai érdekeinek és modernizációjának a szolgálatában; meg aztán a háború a Nagy Szövetség győzelmével amúgy is hamarosan véget ér.

Ezeknek az észérveknek 1944 elejéig volt némi alapjuk. A náci uralom alatt álló Európában

Ez a cikk Randolph L. Braham professzor 2009. november 30-án „*Hungary: The Controversial Chapter of the Holocaust*” [Magyarország: a holokauszt ellentmondásos fejezete] című előadása, amelyet a Ladislaus Laszt Ecumenical and Social Concern Award átvételekor mondott el a negevi Ben-Gurion University (Beér Sevá) díjátadó ünnepségén. Az előadást „alkalmi dolgozatként” tette közzé 2010 elején az Egyesült Államok washingtoni Holokauszt Emlékmúzeuma.

Magyarország volt az egyetlen olyan ország, amelynek meglehetősen nagyszámú zsidósága viszonylag érintetlen maradt. A zsidó lakosság – beleértve a csaknem százezer kitértet, akik azonban az akkor érvényben levő fajvédő törvények értelmében továbbra is zsidónak számítottak – megközelítette a 800 ezret. A sok zsidóellenes törvény és rendelet ellenére, a zsidóság fizikailag biztonságban érezte magát az országot irányító konzervatív-arisztokrata kormány védelmében. „Civilizált” antiszemita létükre e kormány tagjai olyan intézkedések sorozatát fogantatosították, amelyek drasztikusan megnyirbálták a zsidóság Magyarországon gazdasági és kulturális életére gyakorolt hatását, ugyanakkor következetesen elutasították a náci és magyar cinkosaik követelését, hogy a zsidóságot a végső megoldás programjának alávessék.

A konzervatív-arisztokrata kormány védőpajza 1944. március 19-én egy csapásra megszűnt, amikor a németek „váratlanul” megszállták Magyarországot. A megszállás tönkreteszte a zsidóság illúzióit és észérveit, és egyben a magyarok politikai és katonai számításait is keresztülhúzta. Történelmi szempontból feltételezhetjük, hogy a magyar zsidóságnak azért kellett elpusztulnia, mert a hatalmon lévő konzervatív-arisztokrata kormány, amelytől a fizikai védelmet várta, elszámította magát.

A MAGYAROK POLITIKAI-KATONAI SZÁMÍTÁSAI

Miközben a németek bevonulásához vezető események láncolatához 1943 második felében a konzervatív-arisztokrata kormány irreális kiugrási manőverei szolgáltattak alapot, a tragédia alapproblémáit az első világháború következményeiben kell keresnünk. Az 1920-ban aláírt trianoni békeszerződés következtében Magyarország lett a háború legnagyobb vesztese, elvesztette ugyanis történelmi területének kétharmadát, magyar lakosságának egyharmadát és teljes lakosságának háromötödét.

A Horthy Miklós vezetése alatt létrejött ellenforradalmi kormányzat kitartó revizionista politikája azt a célt tűzte maga elé, hogy helyrehozza Trianon „igazságtalanságait”. Kezdetben ezt a célt a Népszövetség és a nyugati demokráciák segítségével igyekeztek megvalósítani. Miután ez nem vezetett sikerre, 1933 elején, nem sokkal a nemzeti szocialisták hatalomra jutása után, taktikát változtattak. A náci, akiknek feltett szándékuk volt, hogy a versailles-i békeszerző-

désen nyugvó világrendet megváltoztatják, agresszív, revizionista külpolitikát folytattak, amelyet a magyarok kitörő örömmel fogadtak, és hamarosan követni kezdtek. Ez a szinkronizált külpolitika 1935-ben szilárdult meg, amikor Magyarország németbarát kormány vezetése alá került. Ahogyan a Harmadik Birodalom Magyarországra gyakorolt gazdasági és politikai hatása erősödött, a szélsőjobb hatalma is gyors növekedésnek indult. A heveny antiszemita kampány, amely mögött a náci által pénzelt szélsőséges politikai pártok és sajtóorgánumok álltak, előkészítette a talajt a zsidók elleni egyre durvább fellépésre. A zsidókérdés „megoldása” a közbeszédben hamarosan ugyanakkora jelentőséget kapott, mint a revizionizmus kérdésköre. A két kérdéskör annyira összefonódott, hogy a politikai elit, a tömegekhez hasonlóan, abban a meggyőződésben élt, hogy revizionista ambícióinak sikere a zsidókérdés mihamarabbi megoldásának függvénye.

A Harmadik Birodalommal vállalva folytatott magyar revizionista külpolitika első pozitív eredménye már 1938 szeptemberét követően, a Csehszlovákia felosztásához vezető müncheni egyezmény aláírása után megszületett. November elején Magyarország visszakapta Csehszlovákiától a Felvidék egy részét, 1939 márciusában pedig Kárpátalját. 1940 augusztusában szeptemberében Romániától visszaszerezte Észak-Erdélyt, 1941 áprilisában pedig Jugoszláviától a Bácska vidékét és Muraközt. Magyarországon, gyakorlatilag a területek visszacsatolásával párhuzamosan, komoly zsidóellenes törvényeket fogadtak el, amelyeket jórészt a keresztény egyházak is támogattak.

Hogy Magyarország 1941 júniusában csatlakozott a Szovjetunió ellen indított végzetes háborúhoz, annak az oka elsősorban az újonnan megszerzett területek megtartására irányuló igyekezet volt. A kezdeti eufóriát követően, a magyarok lelkesedése hamarosan elpárolgott, amikor 1943 elején a 2. magyar hadsereg Voronyezsnél és a hatodik német hadosztály Sztálingrádnál megsemmisítő vereséget szenvedett. Attól fogva egyre világosabbá vált számukra, hogy a tengelyhatalmak a háborút el fogják veszíteni. Ezt az érzést még azon a nyáron megerősítette, hogy Olaszország – az a fasiszta szövetséges, amelyhez a magyarok mindig közelebb érezték magukat, mint a náci Németországhoz – sikeresen kivált a tengelyhatalmak szövetségéből. Magyarország alig várta, hogy követhesse Olaszország példáját, méghozzá „arcvesztés”,

vagyis alapvető érdekei feladása nélkül. Látszólag mit sem törődve azzal, hogy földrajzi és stratégiai szempontból az ország mekkora jelentőséggel bír a németek számára, a magyar konzervatív-arisztokrata elit „titkos tervet” dolgozott ki, amely teljesen irreálisnak, a valóságtól messze elrugaszkodónak bizonyult. A németek, kémeik útján, tisztában voltak a részletekkel, amelyek eredményeképpen a magyarok eltervezték, hogy kizárólag a nyugati szövetségeseknek adják meg magukat. Rettegtek az oroszoktól, akik ellen agresszív háborút kezdeményeztek, és még a náciknál is jobban irtóztak a bolsevikoktól. Mit sem törődve a Nagy Szövetséget összefűző katonai realitásokkal, a magyarok abban bíztak, hogy a nyugati szövetségesek, akik maguk is szovjetellenesek, a rég várt második frontot a Balkán megszállásával fogják megnyitni, és a náci uralom alatt szenvedő Európát ezen az új fronton keresztül fogják felszabadítani. Miközben a nyugati szövetségesek a balti államok felé, északnak vonulnak, érveltek, nemcsak megsemmisítik a nácikat, de ugyanakkor gátat vetnek a bolsevizmus nyugatra terjedésének is. Ilyen körülmények között azzal áltatták magukat, hogy majd lehetséges lesz kizárólag a nyugati szövetségeseknél kapitulálniuk. És a kapitulációért cserében – legalább is titkon ebben reménykedtek –, a nyugati demokráciák jóvoltából, megtarthatják majd a nácik segítségével megszerzett területeket, s esetleg még az avított, de meggyőződéses antikommunista rezsimet is sikerül fenntartaniuk.

A magyar megbízottak Törökországban és Olaszországban felvették a kapcsolatot a nyugati szövetségesekkel. Miközben ezek a „titkos” tárgyalások 1943 végén és 1944 elején folytatódtak, a Kállay Miklós vezette magyar kormány enyhített a zsidóellenes törvények szigorán, és egy sor olyan politikai és katonai intézkedést fogantatosított, amelyek a németeket egyértelműen irritálták. Nemzeti érdekeik megvédése végett, a németek nem engedték meg Magyarországnak, hogy Olaszország példáját kövesse. Egyik ilyen lépés, megítélésük szerint, nemcsak a birodalmat fosztotta volna meg Magyarország gazdasági és katonai forrásaitól, hanem megzavarta volna egyben a német hadigépezet működéséhez elengedhetetlenül szükséges román kőolaj szabad áramlását, és szükség esetén elvágta volna a Kelet-Európába és a Balkánra vezényelt német erők létfontosságú menekülési útvonalát is.

Politikai, stratégiai és katonai megfontolások alapján, Hitler 1944 februárjában elkészült

Magyarország megszállására vonatkozó terveivel. A magyar vezetőket március 17. 18-án, a Schloss Klesheimben lezajlott találkozón, kész tények elé állította. Ha Magyarország március 19-i megszállása a náciellenes konzervatív-arisztokrata vezetők számára katasztrofálisnak tűnt, a zsidóság számára végzetesnek bizonyult. „Bármennyire különös is – hogy egyik korábbi tanulmányból idézzek –, a mából visszatekintve mégis úgy tűnik, hogy ha Magyarország nem próbálkozott volna a kiugrással, ha megmarad katonailag tessék-lássék, ám politikailag gyanún felüli szövetségesnek, és ha nem vállalkozik olyan diplomáciai manőverekre, amelyek eleve kudarcra voltak ítélve, és talán egyéb célt nem is szolgáltak, mint azt, hogy alibit teremtsenek, nos, akkor könnyen lehetséges, hogy a magyarországi zsidóság viszonylag sértetlenül élte volna túl a háborút.”

A NÉMETEK SZÁMÍTÁSAI

A realista és elsöprő erőfölényben lévő németek elhatározták, hogy megvédik politikai és katonai érdekeiket a magyarokkal szemben. Bár a németek Magyarország elfoglalását célzó döntő elhatározásában elsősorban katonai szempontok játszottak szerepet, a zsidókérdés tervbe vett „megoldásának” is kritikus szerep jutott. Kezdetben a németek nem voltak egyértelműen meggyőződve arról, hogy a „zsidópárti” Kállay-kormányt felváltó új kormány készen áll-e a „végső megoldás” programjának keresztülvételére. A nácik közül néhányan attól tartottak, hogy az akkoriban igen gyenge lábon álló katonai és nemzetközi helyzetben egy új, németbarát magyar kormány esetleg úgy dönt, hogy Ion Antonescu tábornok, a román diktátor példáját követve, a zsidókérdés megoldását az ország belügyének nyilvánítja. Ezek a nácik tudták, hogy míg 1940–1943 között Antonescu körülbelül 300 000 román és ukrán zsidó haláláért vált felelőssé, a későbbiekben elutasította a „végső megoldás” gondolatát, és „megmentette” Ó-Románia és Dél-Erdély zsidóságának nagy részét. Attól tartottak tehát, hogy Horthy, a magyar államfő majd hasonlóképpen fog cselekedni.

A körülbelül százfős Eichmann-féle *Sonderkommando* tartaléktervekkel érkezett Magyarországra. Legnagyobb meglepetésükre, a Sztójay Döme vezette, újonnan felállított kormány – amelynek tagjait Horthy alkotmányosan nevezte ki – a zsidókérdés „megoldásában” mutatott lelkesedésben még az SS-en is túltett. Abban a biztos

tudatban, hogy a szovjet haderő gyorsan közeledik, az új kormány az államhatalom végrehajtó szerveit – rendőrséget, csendőrséget és polgári szolgálatokat – a németek és a „végső megoldás” végrehajtásával megbízott magyar tetteikre rendeltetésére bocsátotta. Mivel sürgetett az idő, a náci és magyar cinkosai haladéktalanul és határozottan cselekedtek. Lengyelországgal ellentétben, ahol a náciaknak öt évre volt szükségük a zsidókérdés „megoldására”, Magyarországon ugyanehhez kevesebb, mint négy hónap is elegendőnek bizonyult. Mivel el voltak rá szánva, hogy a „végső megoldást” a Vörös Hadsereg megérkezése előtt végrehajtják, a náci és magyar bűntársai a holokauszt történetének nem csupán a leggyorsabb, de a legrettenetesebb és legbarbárabban kivitelezett pusztítását vitték véghez.

A ZSIDÓK SZÁMÍTÁSAI ÉS ÉRVELÉSEI

Előre le kell szögeznünk: a zsidó érvelések és számítások ellenére, a magyar zsidóság elpusztításáért viselt alapvető felelősség kizárólag a náciakat és magyar cinkostársaikat terheli. Magyarország német megszállása majdnem minden zsidót a meglepetés erejével ért. Csak ekkor döb-bentek rá rémülten, hogy eddigi számításaikat teljességgel keresztülhúzták. Kezdetben még mindennek ellenére tovább reménykedtek, hogy a magyar kormány – amelynek sok tagja a korábbi konzervatív kormányból került át, és amely továbbra is Horthy vezetése alatt állott – majd megakadályozza, hogy a náci ördögi tervüket keresztülvigyék. Még ha a náci hajthatatlannak bizonyulnának is, a magyarok majd ellenállnak, hiszen a zsidók rendkívül fontos szerepet töltenek be a gazdaságban – abban a gazdaságban, amelyik a német és a magyar háborús erőfeszítéseket egyaránt szolgálja. Megpróbálták elhittetni magukkal azt is, hogy a szövetségesek „küszöbön álló és elkerülhetetlen” győzelmének ismeretében az új magyar vezetőség nem teszi ki magát annak a lehetőségnek, hogy a háború után háborús bűnökkel vádolhassák.

A rettegő és neheztelő magyar zsidóság továbbra is a magyar kormánytól remélte a túlélést. A magyarokba vetett bizalmuk, miként egyéb számításaik és érveléseik, nagymértékben a magyar zsidóság „aranykorára”, az Osztrák–Magyar Monarchia (1867–1918) idején kialakult érzületre vezethetőek vissza.

Ebben az időszakban a magyar zsidóság büszkén nevezte magát „izraelita felekezeti magyar-

nak”, és maga is elhitte, hogy igazi életközösség jött létre közöttük és a magyarok között. Ezzel a hittel magyarázható, hogy 1848–1849-ben, a Habsburgok elleni forradalomban, a magyarok ügyét magukévá tették. A magyarok ellen lázadó főbb nemzetiségek legnagyobb bánatára, a zsidók arányon fölül vették ki részüket a forradalom katonai és gazdasági terheiből, amiért megkapták az egyenjogúsítás ígértét. A forradalom felvilágosult vezetője, Kossuth Lajos szerint a 180 000 fős hadseregnek 20 000 tagja volt zsidó, holott akkoriban a 340 000 fős zsidó kisebbség a 9,2 milliós lakosságnak mindössze 3,7 százalékát tette ki. Kossuth megállapítása Jókai Mórnál, a legünnepelebb magyar írónál is kedvező visszhangra talált. Jókai szerint „nincs még egy olyan etnikai-nemzetiségi csoportosulás, amely emberélet és vagyon dolgában többet áldozott volna a magyar szabadságharcért, mint a zsidóság”. Amikor a forradalom elbukott, és a zsidókat a magyarokkal egyetemben a győztes Habsburgok megbüntették, az egyenjogúság kérdése – legalábbis időlegesen – függőben maradt.

Nem sokkal az után került ismét előtérbe, hogy 1867-ben létrejött az Osztrák–Magyar Birodalom. Egyetértésben a forradalom emancipált vezetőinek kívánságával, a zsidók még abban az évben egyenjogúságot kaptak, sokan közülük asszimilálódtak, beilleszkedtek a magyar környezetbe, és nem egy esetben ki is tértek. Amikor megnyílt előttük a lehetőség, a zsidók hamarosan vezető szerephez jutottak az üzleti életben, a bankszektorban, az iparban és a különböző szakmákban. Ugyancsak komoly szerepet játszottak a magyar királyság politikai életében azáltal, hogy lehetővé tették az elenyésző fölényben lévő magyarok többségi uralmát az országban élő többi nemzetiség fölött.

Viszonylag rövid időn belül a zsidók, hálától és meggyőződéstől vezérelve, majdhogynem sovinszták lettek a hazaszeretettől. A neves író, Ignó Pál szerint „a zsidók... lelkesebb magyarok lettek, mint maguk a magyarok”. A fénykor eufóriás világában a magyar zsidók közül kevesen tudták csak elképzelni a jövőben rájuk leselkedő katasztrófát. Egyetlen jelentős kivétel akadt csupán: Herzl Tivadar, a cionizmus budapesti születésű megálmodója. Herzl megosztotta a zsidóság jövőjét illető baljós kételyeit barátjával, Mezei Ernő parlamenti képviselővel. Egy 1903-ban kelt levélben Herzl a következőket írta: „A sors keze a magyar zsidóságot is el fogja érni. És erre minél később kerül sor, és minél erősebb lesz a zsidóság, annál kegyetlenebb és

keményebb lesz a rá mért csapás, amelyet csak annál kíméletlenebbül fognak végrehajtani. Nincs menekvés.”

Az első világháborút beteljesítő katasztrófa az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásához vezetett, és a zsidóság fénykorának véget vett. A sors iróniája, hogy Magyarország lett az első ország, amely a háború utáni korszakban elfogadta a zsidóellenes törvényt – 1920-ban, a *numerus clausus*. Az 1920-as évek elején történt számos zsidóellenes atrocitás és az 1935 után egymást követő birodalompartí politikai ellenére, a zsidók továbbra is ragaszkodtak a fénykor idején kialakított téveszméikhez. Továbbra is hitték, hogy Magyarország vezetői, németbarát kül- és belpolitikájuk ellenére, „zsidó vallású magyarjaikat” meg fogják védeni. Némelyek még azt a nézetet is magukévá tették, hogy „szükség van” bizonyos zsidóellenes lépések alkalmazására, mintegy válaszként „az idők szellemére” – olyan bölcs és előrelátó lépéseket értve ez alatt, amelyek kifogják a szelet a hazai szélsőjobboldal és a külhoni nácik vitorlájából. Továbbra is biztonságban érezték magukat az egymást követő konzervatív-arisztokrata kormányok alatt, amelyek tagjai gyűlöltek a nácikat, és a helyi szélsőségesektől majdnem annyira rettegték, mint a zsidók. Ezek közül a kormányzati szereplők közül sokan szoros és gyümölcsöző kapcsolatokat ápoltak a zsidó bankárokkal, az üzleti élet vezetőivel és az iparmágnásokkal, akik a háború alatt is tovább prosperáltak. E kiemelkedő, jobbra kitért zsidók szoros társasági és személyes kapcsolatot is fenntartottak a magyar konzervatív-arisztokrata elittel, köztük az államfővel.

A német megszállás nemcsak a magyarok számításainak illuzórikusságáról rántotta le a leplet, hanem a zsidóság önámító érveiről és számításairól is. Miközben a konzervatív-arisztokrata elit néhány tagját beválasztották az új, nácibarát kormányba, mások bujkálni kényszerültek. Megint másokat, köztük a viszonylag nagyszámú náciellenes ellenzéket, letartóztatták és bebörtönözték, vagy koncentrációs táborba küldték.

A zsidók csapdába kerültek. A magyarok magukra hagyták őket. A nácik és hatalomra került magyar cinkostársaik, akik a „végső megoldást” magukra vállalták, nem vesztegették az idejüket. Kétféle programot dolgoztak ki, mindkettő ötvennégy napot vett igénybe. A március 22-vel, a Sztójay-kormány kinevezésével kezdődő és május 15-ig tartó első szakasz idején a zsidókra a zsidóellenes törvények lavínája zúdult, amelyek

következtében a zsidóságot elszigetelték, stigmatizálták, tulajdonaitól megfosztották, üldözték, gettóba zárták és bevagonírozó központokba zsúfolták. Aligha sejtette közülük bárki is, hogy milyen végzet vár rájuk.

A május 15-től július 9-ig tartó második szakasz idején mintegy 435 000 magyar zsidót deportáltak Auschwitz-Birkenaubába, ahol legtöbbjüket, nem sokkal az odaérkezésük után, megölték. Július 9-ére, amikor életbe lépett Horthy utasítása, hogy a deportálásokat állítsák le, és amikor Raoul Wallenberg a mentési akció céljából megérkezett, egész Magyarország (Budapest nem elhanyagolható kivétellel) *Judenrein* lett.

Az első szakasz idején történt, hogy a magyar zsidóság vezetői, részben szlovák sorstársaik tanácsára, a zsidók megmentésének hiú reményében, tárgyalássorozatot kezdeményeztek az SS-szel. A rendkívül veszélyes helyzetben, amelyben a közösségeiket vezetniük kellett, nyilvánvalóan sem a szlovák, sem a magyar zsidó vezetők nem voltak tudatában, hogy SS-tárgyalópartnereik nincsenek abban a helyzetben, hogy a „végső megoldást” leállíthassák. Ezeknek a megbízottaknak mindössze arra volt jogosítványuk, hogy a Berlinből kiadott parancsokat végrehajtsák, és legföljebb néhány zsidónak adhattak egérutat hatalmas összegek lefizetése ellenében, és hogy eltereljék a zsidó tömegek figyelmét a küszöbönálló végzetről. A magyarok által cserbenhagyott zsidó vezetők kétségbeesetten igyekeztek „versenyt futni az idővel”, a felszabadító Vörös Hadseregben reménykedtek, miközben mondvacsinált tárgyalásokat folytattak a helyi SS-vezetőkkel. Ebben a versenyben kész főnyeremény volt minden egyes nap, amíg az elszegényedett, pusztulásra ítélt zsidókat otthonaikból ki nem rángatták. Az SS-tárgyalófelek tisztában voltak ezzel a taktikával, és belementek a játszamába, hatalmas összegeket és nagy értékű tárgyakat vágtek zsebre, s közben a zsidókat hamis reményekkel áltatták. Eközben az SS végig kezében tartotta az ütőkártyákat, és amíg az előre eltervezett ütemnek megfelelően, a „végső megoldás” kivitelezésére felkészült, „tárgyalásait” tovább folytatta.

Ennek a szakasznak a végén kezdték a magyar hatóságok „illegálisan” gettóba zárni a kárpátaljai és északkelet-magyarországi zsidóságot (április 16-án), és együttműködni a németekkel a „munkára képes” zsidók első két transzportjának deportálásában Auschwitzba (április 28–29-én).

Ekkor jöttek rá a zsidó vezetők, hogy tárgyalópartnereik „elárulták” őket. Tehetetlenségükben úgy érezték, hogy nincs más választásuk, mint kétségbeesett erőfeszítéssel tovább folytatni a tárgyalásokat annak érdekében, hogy minél több zsidót megmenthessenek. Ezeknek a tárgyalásoknak volt nemzetközi szála is, mint például a „vért teherautókért” ajánlat, amelyet a náciak elsősorban azért írtak alá, hogy a zsidók figyelmét a rájuk váró tragikus végről eltereljék, és ha lehetséges, a szövetséges államok között rést üssenek.

Ezzel a kezdettől fogva kudarcra ítélt próbálkozással ellentétben, a helyi szinten folytatott tárgyalások sikeresebbnek bizonyultak. A pénzben és vagyontárgyakban fizetett magas váltságdíj ellenében, a zsidó tárgyalófeleknek viszonylag kisszámú zsidót sikerült megmenteniük. Miközben könnyen lehetséges, hogy tárgyalások nélkül ezeket a zsidókat is deportálták volna, megmenekülésük a sok százezer zsidó halálával szemben, akiknek a „nagy titokról” sejtelmük sem volt, a háború után heves viták tárgyát képezte. Ez lett a holokauszt történetének egyik legellentmondásosabb fejezete. A barikád máig fennáll a mentőakciók támogatói és ellenzői között – s ez a vita bizonyára még hosszú évekig nem fog eldőlni.

A zsidóság eddig soha nem tapasztalt tragédiájának három valós eleme a következő: a Harmadik Birodalom, amelynek ezer évig kellett volna fennállnia, összeomlott; Magyarország feladni kényszerült a náci segédlettel megszerzett területeket, és ismét a trianoni határok közé szorult; a magyarországi zsidóság közel 560 000 áldozatot vesztett. A körülbelül 300 000 túlélő közül sokan kivándoroltak, és végül viszonylag *valódi* biztonságra letek Izrael államban.

RANDOLPH L. BRAHAM a City College-ban és a New York City University Graduate Centerében a politikatudomány kitüntetett professzor emeritusa, és ez utóbbi intézmény keretében a Rosenthal Institute for Holocaust Studies igazgatója. Az összehasonlító politikatudomány szakértője és a holokauszt témakörének elismert szakembere. Dr. Braham a holokauszt témakörében számos cikk, kutatási jegyzetanyag, kritika és könyv, köztük *A népiértés politikája: a holokauszt Magyarországon* című mű szerzője. Munkáira mint forrásanyagra, a háborús bűnöket és a jóvátételt tárgyaló perekben több ország, így Kanada, Németország, Izrael és az Egyesült Államok bíróságai támaszkodtak.

ANGOLBÓL FORDÍTOTTA: DEZSÉNYI KATALIN

Roskó Gábor grafikája